

2016/2017 õ.a keemiaolümpiaadi piirkonnavooru ülesanded

10. klass

1. a) Kirjutage järgnevasse lünkadesse elementide nimetused nii, et moodustuksid sageli kasutatavad sõnapaarid: **i)** ...palavik, **ii)** ...org, **iii)** ...sõdur, **iv)** ...pomm, **v)** ...termomeeter, **vi)** ... piinad; **vii)** ...kiud; **viii)** ...kokteil. Vastused kirjutage puhtandile. (8)
- b) Kirjutage kolme elemendi sümbolid, mille nimetused tähistavad riike. (3)
- c) Tuhkatriinu võõrasema segas kokku saepuru, raudnaelad, suhkruga ja liiva ning käskis Tuhkatriinul eraldada segust suhkruga. Tuhkatriinu eraldas magnetiga **i)** ... ja ülejäänud segule lisas vett. Tulemusena **ii)** ... vajus põhja ja **iii)** ... jäi pinnale. **iv)** ... sai ta lahuse aurustamisel. Täitke lüngad. Vastused kirjutage puhtandile. (2) **13 p**
2. Keemikul oli vaja eksperimendis oksüdeerijaks vähemalt 28%-list vesinikperoksiidi lahust. Laboris oli olemas 30%-line lahus, kuid see oli kaua seisnud toatemperatuuril ning keemik kahtlustas, et lahus võib olla eksperimendi jaoks liiga lahja. Kontsentratsiooni määramiseks lisas ta 1,0 cm³-le vesinikperoksiidi lahusele natuke katalüsaatorit (MnO₂) ja vesinikperoksiid lagunes täielikult. Eraldunud hapniku kogus keemik mõõtesilindrisse.
- a) Mis on hapniku oksüdatsiooniaste vesinikperoksiidis? (1)
- b) Kirjutage H₂O₂ lagunemise tasakaalustatud reaktsioonivõrrand. (1)
- c) Arvutage, kas laboris olnud lahus sobis eksperimendiks, kui mõõtesilindrisse koguti 97 cm³ hapnikku (n.t.). (3)
- Mangaandioksiidi valmistas keemik KMnO₄ ja MnSO₄ vahelise redoksreaktsiooni abil vesilahuses.
- d) Kirjutage katalüsaatori sünteesi tasakaalustatud reaktsioonivõrrand. (1)
- On teada, et enne H₂O₂ keemist algab 150°C juures selle lagunemine.
- e) Tooge kaks põhjust, miks on vesinikperoksiidi keemistemperatuur kõrgem kui vee oma. (2) **8 p**
3. Järgmistes küsimustes tähistab *T* temperatuuri ja *p* rõhku.
- a) Millistes järgnevatest reaktsioonidest mõjutab *p* muutmine konstantse *T* juures tasakaalu? (2)
1. PCl ₅ (g) ⇌ PCl ₃ (g) + Cl ₂ (g)	4. FeO(t) + CO(g) ⇌ Fe(t) + CO ₂ (g)
2. CO(g) + 2H ₂ (g) ⇌ CH ₃ OH(g)	5. N ₂ (g) + 3H ₂ (g) ⇌ 2NH ₃ (g)
3. 2NO ₂ (g) ⇌ N ₂ O ₄ (g)	6. H ₂ (g) + I ₂ (g) ⇌ 2HI(g)
- b) Millised järgnevatest manipulatsioonidest soodustavad PCl₅ teket reaktsioonis PCl₃(g) + Cl₂(g) ⇌ PCl₅(g), Δ*H* = -37 kJ/mol? (2)
1. <i>p</i> tõstmine	3. <i>T</i> tõstmine
2. <i>p</i> langetamine	4. <i>T</i> langetamine
- c) Kuidas mõjutab 4NH₃ + 3O₂ → 2N₂ + 6H₂O põlemisreaktsiooni **i)** *p* tõstmine ja **ii)** *T* tõstmine? (2)
- d) Põhjendage, mis juhtub reaktsiooni CO(g) + 2H₂(g) ⇌ CH₃OH(g) tasakaaluga, kui muutuva ruumalaga reaktorisse lisada argooni, hoides *p* ja *T* muutumatutena? (2)

e) Põhjendage, kuidas muutub NO_2 kontsentratsioon reaktsioonis $2\text{NO}_2(\text{g}) \rightleftharpoons \text{N}_2\text{O}_4(\text{g})$ reaktori ruumala vähenemisel, kui T ei muutu? (2) 10 p

4. Looduses esineb uraan peamiselt kahe isotoobina ^{235}U ja ^{238}U .

a) Mitmest prootonist ja neutronist koosnevad uraani isotoobid ^{235}U ja ^{238}U ? (2)
Tuumaelektrijaamade kütuseks on ^{235}U . Uraani müüakse kujul U_3O_8 ning sellest saadakse UO_2 . Keemiliste reaktsioonide abil saadakse gaasiline UF_6 , mis sobib gaasitsentrifuugides ^{235}U ja ^{238}U lahutamiseks.

b) Kirjutage ja tasakaalustage reaktsioonivõrrandid:

i) $\text{UO}_2 + \text{HF} \rightarrow \mathbf{A} + \mathbf{B}$; ii) $\mathbf{A} + \mathbf{C} \rightarrow \text{UF}_6$. (4)

c) 35,188 kg UF_6 sisaldab kokku 23,788 kg uraani. Mitu protsenti uraani aatomitest on ^{235}U isotoobid? (3)

Ühe ^{235}U aatomi lõhustumisel vabanev energia on $3,2 \cdot 10^{-11}$ J ning süsiniku põlemisel vabanev energia on 393,5 kJ/mol.

d) Mitu korda rohkem energiat vabaneb sama suure hulga ^{235}U lagunemisel, võrreldes süsiniku põlemisega? (2) 11 p

5. Noor keemik otsustas nikli ja vase sulamis **A** määrata metallide sisaldusi kompleksomeetrilisel tiitrimisel. Selleks lahustas ta 0,2017 g sulamit **A** kontsentreeritud lämmastikhappes. Reaktsiooni käigus eraldus pruunikas gaas NO_2 . Reaktsiooni lõppedes viis ta lahuse ruumala 100,00 cm^3 -ni. Seejärel mõõtis ta analüüsiks koonilisse kolbi 10,00 cm^3 saadud lahust ja lisas sellele 10 cm^3 vett ning 25%-list ammoniaagilahust, et saavutada sobiv pH (proov **A**). Seejärel valmistas ta titrandi, milleks oli etüleendiamiintetraatsetaadi (EDTA) lahus. Ta kaalus 1,1255 g $\text{Na}_2\text{EDTA} \cdot 2\text{H}_2\text{O}$ ($M = 372,24$ g/mol), lahustas selle vees ning viis lahuse ruumala 100,00 cm^3 -ni. Tiitrimisel reageerib EDTA metallikatioonidega suhtes 1:1. Kordustiitrimiste tulemusena sai keemik, et proovi **A** tiitrimiseks kulub keskmiselt 10,64 cm^3 titranti.

a) Kirjutage ja tasakaalustage sulami **A** lahustamisel kontsentreeritud lämmastikhappes toimuvate reaktsioonide võrrandid. (2)

b) Näidake arvutustega, et ühe metalli massiprotsendiline sisaldus sulamis **A** on 83,5%. Eeldage, et sulamis teisi lisandeid pole ning kõik protsessid toimuvad kadudeta. (5)

1992., 1993. ning 1995. aastal vermiti Eestis ühekrooniseid münte vase ja nikli sulamist $\text{Cu}_{75}\text{Ni}_{25}$ (numbrid tähistavad massiprotsente).

c) Noor keemik tahaks antud münte valmistada oma sulamist. Millist metalli tuleb lisada sulamisele **A**, et saada 1,00 g $\text{Cu}_{75}\text{Ni}_{25}$ sulamit? Leidke arvutustega ka vajalikud kogused. (2) 9 p

6. Kirjutage tasakaalustatud reaktsioonivõrrandid, mis kirjeldavad, kuidas alustades ainult naatriumkloriidist ja veest saab järgmised naatriumi ühendid: i) hüdroksiid, ii) hüdriid, iii) peroksiid, iv) oksiid, v) hüpoklorit (NaClO), vi) kloraat (NaClO_3) ja vii) perkloraat (NaClO_4). Pidage silmas, et eelmistes punktides valmistatud kemikaale on võimalik uuesti kasutada ning lõppühendini võib jõuda ka mitme reaktsiooni kaudu. 9 p